

İTALYA'DA DÜZENLENEN LİBYA KONFERANSI VE LİBYA'NIN GELECEĞİ

GİRİŞ

12-13 Kasım tarihleri arasında İtalya'nın Sicilya adasının Palermo kentinde "For With Libya (Libya İçin Libya ile Beraber)" başlıklı bir konferans düzenlendi. Bu, yıl içinde düzenlenen ikinci Libya Konferansı'ydı. Zira daha önce 29 Mayıs 2018'de Fransa'nın başkenti Paris'te Elysee Sarayı'nda bir Libya Konferansı düzenlenmişti.

Birleşmiş Milletler (BM) himayesinde ve Fransa Cumhurbaşkanı Emanuel Macron'un ev sahipliğinde düzenlenen Paris'teki konferansa 20'ye yakın ülke, dört uluslararası kuruluş ve Libya'daki taraflar katılmıştı. Fransa'nın Afrika ve Libya'daki etkinliğinin gösterisine dönüşen konferansta, "seçimler için anayasal bir çerçevenin oluşturulması ve 10 Aralık tarihinde güvenilir ve barışçıl seçimlerin düzenlenmesi amacıyla 16 Eylül 2018 tarihine kadar gerekli seçim yasalarının kabul edilmesi" kararlaştırılmıştı. Ayrıca taraflar, "seçim sonuçlarını kabul etmeyi ve güvenlik bakımından uygun finansman kaynakları ile sağlam önlemlerin oluşturulmasına hassasiyet göstermeyi taahhüt etmişlerdi. Anlaşma, hükümet kurumları ve yapılarının zamanla tek çatı altında toplanmasını, Libya Merkez Bankası'nın birleştirilmesine dönük çalışmaların derhal başlatılmasını ve güvenlik güçlerinin birleştirilmesine yönelik çaba sarf edilmesine devam edilmesini" öngörmekteydi. BM himayesinde yeni bir konferansın düzenlenmesi de tarafların kabul ettiği hususlar arasındaydı.¹ Söz konusu konferansın tarihi olarak da Ocak 2019 belirlenmişti. Dolayısıyla Palermo'daki konferans Paris'te ön görülen konferans değil, İtalyanların kendi inisiyatifleri ile düzenledikleri bir etkinliktir.

Konferansın açık amacı Libya'da çatışan tarafların uluslararası toplum gözetiminde buluşturulup uzlaştırılması olarak açıklandı. Konferansın perde arkasında ise İtalya'nın Fransa ile Libya konusunda rekabeti ve İtalya'nın yeni dış politikasını uygulama amaçları görülmektedir.

Ekonomik problemler içinde olan İtalya, Avrupa Birliği (AB) içinde zayıf olan konumunu daha da yitirmekte; AB'nin karar mekanizmalarında sorunlu bir ülke olarak ele alınmaktadır. Libya sahasında da 2011'den bu yana ağırlıklı bir güç olarak bulunan ve petrol şirketi Total üzerinden Libya petrollerinden büyük pay alan Fransa'nın açık ara gerisine düşmüş durumdadır.²

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Donald Trump ve Vladimir Putin, konferansa davetli oldukları hâlde katılmadılar. ABD, konferansta alt düzeyde temsil

¹ <https://tr.ambafrance.org/Uluslararası-Libya-Konferansi-29-Mayis-2018-Elysee-Sarayi-Paris> ; ayrıca konferansın sonuç bildirisi için bkz. <http://www.elysee.fr/communiqués-de-presse/article/declaration-politique-sur-la-libye/> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

² <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2018/11/19/the-palermo-conference-on-libya-a-diplomatic-test-for-italys-new-government/> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

edilirken Rusya adına Başbakan Dmitry Medvedev'in katılması İtalya için başarı kabul edildi. Mısır Diktatörü General Abdülfettah es-Sisî ise devlet başkanı sıfatıyla konferansa katılan tek kişiydi.

Konferansa Libya'dan Trablus'ta Kurulu ve uluslararası sistemin tanıdığı Başbakan Fayiz es-Serrac ve Tobruk merkezli güçlerin komutanı General Halife Hafter katıldılar. ABD-Suudi Arabistan-Mısır-Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) koalisyonu adına sahada olan Hafter, Katar'ın katılmasını engelledi.³ Konferansa Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay'la katılan Türkiye de konferansı terk etmek zorunda kaldı. Oktay, çekilme gerekçesini "Son dakikadaki emrivakisiyle bazıları İtalyan ev sahipliğini suiistimal ederek sürece tek taraflı müdahalede bulunmuştur. Kimi ülkelerin süreci kendi çıkarları doğrultusunda sakatlamaya çalışmaları devam ettiği müddetçe Libya'da istikrar sağlanamaz" sözleriyle açıkladı ve Türkiye'nin büyük bir hayal kırıklığı içinde olduğunu belirtti.⁴ Vakanın perde arkasındaki gerekçesi ise Hafter'in ve bağlı olduğu ABD güdümündeki koalisyonun Türkiye'yi Libya sahasında görmek istememesidir. Türkiye, Katar ve Sudan'la birlikte söz konusu koalisyona karşı İhvan-ı Müslimin'i ve ona yakın Serrac'ı desteklerken bütün taraflarla diyaloga açık olduğunu belirtmekle birlikte Hafter'i tanımamakta, onun öne çıkarılmasından rahatsız olmaktadır. Buna karşılık ABD güdümündeki koalisyon, soruna tamamen Hafter'e bağlı güçlerin Libya'ya hâkim olması için yapılacaklar penceresinden bakmaktadır.⁵ Nitekim Hafter'in talebiyle Türkiye'nin dışarıda bırakıldığı bir toplantı yapılmış ve İtalya Başbakanı Conte, o toplantıda çekilen fotoğrafın altına, "İtalya Akdeniz'in başrol oyuncularını bir araya getiriyor ve Libya için diyalogu yeniden başlatıyor" cümlesini yazmıştı. Türkiye, Sisi ve Hafter'in içinde yer aldığı fotoğrafın altındaki "Akdeniz'in başrol oyuncuları" ibaresinden özellikle rahatsız olmuştu.⁶

Konferans, Libya'nın geleceğine çok şey katmadı. Ancak Batı'nın Libya konusundaki eğilimlerini de ortaya koydu.

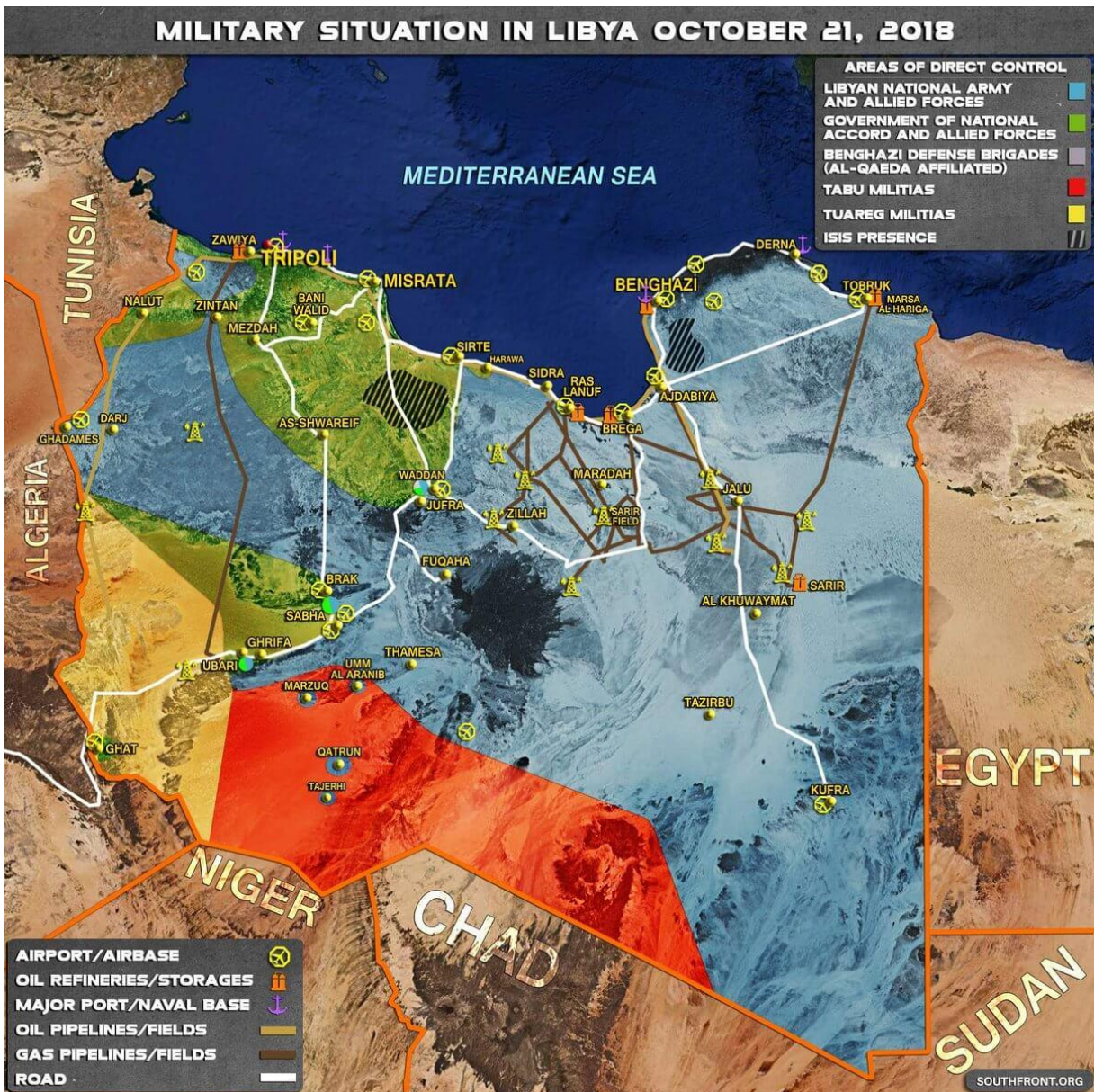
³ <https://www.google.com.tr/search?q=Libya+Ba%C5%9Fbakan%C4%B1&og=Libya+Ba%C5%9Fbakan%C4%B1&aqs=chrome..69i57j0l5.4351j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

⁴ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-libya-konferansindan-cekildi/1310209> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

⁵ <https://www.voanews.com/a/italy-conference-on-libya-in-disarray/4656376.html> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

⁶ <http://www.milliyet.com.tr/turkiye-palermo-dan-ayrildi--siyaset-2778967/> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

LİBYA'DA MEVCUT DURUM

Libya, Őu anda iki bűyűk yapıyla ok sayıda grup arasında bűlűnműŝ durumda. Őlkenin doęusu baŐta olmak űzere petrol kaynaklarının tamamı, kendisine baęlı birlikleri Libya Milli Ordusu adı altında toplayan General Hafter'in elinde, Mısır sınırına yakın Akdeniz sahil kenti Tobruk'u merkez edinen Hafter gűleri, aynı zamanda Tobruk'ta bir Meclis ve hűkűmet oluŐturmuŐ durumdadır. Libya Temsilciler Meclisi (TM) olarak bilinen Tobruk'taki meclisin baŐkanı Akila Salih İsa Guveyder, Hafter yűnetiminin yanında uluslararası gűrűŝmelere katılmaktadır.

Őlkenin batısındaki Akdeniz sahil kentleri baŐkent Trablus, Mısırata ve Sirte ise uluslararası gűler tarafından Libya hűkűmeti olarak tanınan BaŐbakan es-Sarrac'ın hűkűmetinin elinde. Ancak hűkűmet sahası, birkaç paraya bűlűnműŝ durumdadır. Trablus'ta hűkűmetin yanında Milli Genel Kongre (MGK) adı altında bir Libya Meclis'i de mevcut ve Meclis BaŐkanı İhvan-ı Műslimin mensubudur. Serrac'ın pek ok műsteŐar ve bakanı da İhvan'a yakın isimlerdir. Ancak uluslararası sistem, Libya'nın resmi temsilcisi olarak Serrac'ı tanırken Libya Meclisi olarak Trablus'taki MGK'yi deęil, Tobruk'taki TM'yi tanımaktadır.

Libya'nın gűneyinde ad ve Nijer sınırına Tabu kabilesi hâkimdir. Sűz konusu kabilenin baęımsızlık peŐinde olduęu űne sűrűlűyor.⁷ Tabu kabilesinin Libya iindeki nűfusu 500 bini bulmuyor. Ama toplum nűfusu 2 milyon civarında ifade edilen kabilenin bűyűk bűlűmű ad ve bir bűlűmű de Nijer'de yaŐıyor. Dolayısıyla Műslűman Tabuların baęımsızlık iddiası, ű Afrika űlkesinin bűlűnmesi anlamına geliyor. Siyonistlerin Afrika'ya duydukları ilgiyle son zamanlarda Tabuların Yahudi asıllı olduklarına dair yaptıkları propagandalar⁸ ve Siyonist BaŐbakan Netanyahu'nun "Afrika'nın kalbine ulaŐmaya alıŐıyoruz" diyerek yűneticileri genellikle Tabu kűkenli olan ad'la geliŐtirdięi iliŐkiler⁹ Tabu kabilesi meselesinin hangi boyutlara taŐınma potansiyeline sahip olduęunu gűsteriyor. Tabu kabilesinin űnűndeki en bűyűk engel ise yűreye yerleŐmiŐ ve sistem tarafından hep ayrıcalıkla tutulmuŐ Arap kabileleridir.

Gűneybatıda ise Cezayir sınırına Tuareg kabilesi hâkimdir. Libya'nın yanında Nijer, Mali ve Cezayir'de 1,5 milyon nűfus sahibi etnik bir yapı olarak yaŐayan Tuareg kabilesi, Műslűman olmakla birlikte dűnyadaki nadir anaerkil toplumlardan biridir. Verasetin kadın yoluyla getięi ve Műslűman olmayan kesimlerinde evlilik űncesinde fuhuŐatın tabii bir hâl sayıldıęı kabile dűnyanın dikkatini sűrekli űzerinde bulunduran etnik bir yapıdır.¹⁰

Tuareg sahasında da yerleŐik Arap nűfusu vardır ve yűrenin iki bűyűk ŝehri Trablus hűkűmeti ile Hafter gűleri arasında bűlűnműŝ durumdadır.

Őlkenin doęusunda Derne kenti, Hafter gűlerine direnen milis gűlerin elindedir. BaŐta Sirte ve Bingazi'nin gűneyi olmak űzere, űlkenin pek ok kırsal noktasında, herhangi bir ŝehir merkezine hakim olmasa da DEAŐ'e baęlı Ensaru'-Ő-Őeria'ya baęlı militanlar da

⁷ <https://www.libyanexpress.com/tubu-tribes-want-their-own-country-in-southern-libya/> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

⁸ <http://israelitishworldwide.blogspot.com/2016/01/there-are-plenty-of-jewish-roots-in.html> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

⁹ https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201811251036316241-afrikanin-kalbine-ulasmayacalisiyoruz/?utm_source=https://t.co/FaMvYrh03T&utm_medium=short_url&utm_content=ke4d&utm_campaign=URL_shortening Erişim Tarihi: 28.11.2018.

¹⁰ https://www.cna.org/CNA_files/PDF/DCP-2013-U-004799-Final.pdf Erişim Tarihi: 28.11.2018.

etkindir. Ensaru'-ş-Şeria, Hafter güçlerine karşı savaşan Fecr-i Libya Hareketi ile birlikte Libya'da ve Libya dışında terör örgütü olarak kabul edilmektedir.

LİBYA BU DURUMA NASIL GELDİ?

16. yüzyıldan itibaren Osmanlı hakimiyetinde bulunan Libya'nın liman şehirleri 29 Eylül 1911'de İtalyan kuvvetleri tarafından bombalanmaya başlandı. Osmanlı'nın, ordusunun bir kısmını Yemen'de görevlendirmiş olması ve daha sonra orada görevlendirilen aralarında Mustafa Kemal'in de bulunduğu Osmanlı subaylarının Libya'yı terk etmesi üzerine Libya, 1912'de İtalya işgaline girdi. 18 Ekim 1912'de Osmanlı ile İtalya arasında imzalanan Uşi (Lozan) Anlaşması ile Libya, İtalya'ya bırakılırken ülkede Osmanlı Sultanı'nın bir nâibinin bulunması kabul edildi. Bununla birlikte Ahmed Şerif es-Senûsî liderliğinde İtalya'ya karşı direnişe geçen Libya halkı, İtalya'yı sahil kesiminde tutmayı başardı. Osmanlı, direnişi desteklediyse de I. Dünya Savaşı'nda tarihe karışınca Libya halkı İtalya karşısında yalnız kaldı. Buna rağmen Ömer Muhtar simgesiyle dünyada ses getiren Libya Senûsî direnişi Ömer Muhtar'ın 16 Eylül 1931'de idam edilmesiyle sona erdi. Halk, çöllerde tel örgülerle çevrili kamplara alındı. İtalya, II. Dünya Savaşı'nda yenilince (1943), Libya, savaşın kazananlarından Fransa ve İngiltere'ye kaldı. Ancak "BM, 21 Kasım 1949'da Libya'nın Trablus, Bingazi ve Fizan'dan müteşekkil bağımsız bir devlet olarak kurulmasını ve bunun en geç 1 Ocak 1952 tarihinde gerçekleşmesini kabul etti. Bu çerçevede üç bölgenin temsil edildiği bir parlamento oluştu ve 24 Aralık 1951'de Kral I. İdrîs es-Senûsî devletin kurulduğunu ilân etti. O sırada dünyanın en fakir ülkesi ilân edilen Libya İngiltere'ye 1953, Amerika'ya 1954 anlaşmalarıyla verdiği askerî üslerin tazminatı ile yaşamak durumundaydı. Bu esnada Arap Birliği'ne de üye olmuştu (1953) fakat hem güçsüzlüğü hem Batı dünyasına bağımlılığı sebebiyle bir varlık gösteremedi."¹¹

1 Eylül 1969'da Kral İdrîs Türkiye'de iken genç subaylar, krallığı yıkarak Cumhuriyet'i ilan ettiler. İhtilâl Kumanda Konseyi'nin başkanı Albay Muammer Kaddafi'nin gerçekleştirdiği darbe dünyaya bir İslam devrimi olarak duyuruldu. Ancak daha sonra Kaddafi'nin ulusalcı bir sosyalist ve Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdünnâsır'la aynı emellere sahip olduğu anlaşıldı. Abdünnâsır'ın ölümünden sonra Mısır'la yolunu ayıran Kaddafi, konseyin diğer üyelerini zamanla tasfiye etti ve tek başına ülkeyi yönetti. Kaddafi, başta İtalya olmak üzere Avrupa ülkeleri ile iyi ilişkiler kurdu, Rusya ve eski Yugoslavya ile sıkı ilişkiler geliştirdi. Böylece hem Batı hem Doğu bloku ile iyi ilişkilere sahip diğer ulusalcı sosyalist diktatörlerle aynı siyasi çizgiye yerleşti. Ancak Kaddafi, ideolojisini "Yeşil Kitap" adlı eserinde bir araya getirerek yolunun özgün olduğunu ve bütün dünyaya hitap ettiğini iddia etti, pek çok Batı kuruluşuyla ilişkisi olmakla birlikte ABD'ye karşı tavrı alınmış göründü. Buna karşılık ABD de Kaddafi'ye karşı girişimlerde bulundu. Bu girişimler 1988'de farklı bir boyuta geçti.

21 Kasım 1988'de, Pan Amerikan Havayolları'na ait Boeing 747 tipi uçak, İskoçya'nın Lockerbie kasabası üzerinde infilak etti, vakada kasaba halkından ölen 11 kişiyle birlikte 270 kişi öldü. ABD, kazadan sonra yaptığı araştırmalarda olayın bir terör saldırısı olduğunu, uçağa Abdül Basit el Megrahi ve Fahimah adlı, Libyalı iki istihbarat mensubunun bomba

¹¹ Orhan Koloğlu, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), C. 27, ss. 179-184.

yerleştirmesinden dolayı uçağın düştüğünü iddia etti. ABD, 1991’de Libya’dan söz konusu kişilerin iadesini istedi. Libya bu isteği reddedince ABD, BM’deki gücünü kullanarak BM Güvenlik Konseyi’nden (BMGK) Libya’ya karşı yaptırım kararı aldı. 1991’deki ilk karar, 1992 ve 1993’teki kararlarla pekiştirildi. BMGK’nin ilk iki kararında Libya, terörizmi desteklemekle suçlanıyor ve bir dizi yaptırıma tabi tutuluyordu. Bu kapsamda; Libya’dan gelecek ve Libya’ya gidecek uçuşlar, uçak ve yedek parçası satışı, teknik hizmet desteği, her türlü silah, mühimmat, askeri malzeme, araç gereç satışı veya geçişi, bunların üretimi için kaynak aktarımı, lisans verme, bakım ve üretimi yasaklandı. Bununla birlikte ülkelerden, resmi görevliler ve danışmanların geri çağırılması, diplomatik temsilciliklerin sayısının ve seviyesinin düşürülmesi, Libya Havayolları ofislerinin faaliyetlerinin önlenmesi, terör suçlarına karışmış kişilerin ülkelere girişinin önlenmesi veya sınır dışı edilmesi talep edildi. 1993’teki ilave kararda ise Libya’ya petrol çıkarılmasında ve rafine edilmesinde kullanılacak araç gereç satışı yasaklandı, Libya’nın üye ülkelerdeki ekonomik varlıklarının dondurulması talep edildi. Kaddafi oldukça ağır sonuçları olan bu yatırımlara ancak 1999 yılına kadar dayanabildi ve nihayetinde Hollanda’da İskoç yargıçlar tarafından yargılanmalarına izin vererek, söz konusu kişi 5 Nisan 1999’da BM’ye teslim edildi. Böylelikle Libya’ya uygulanan yaptırımlar askıya alındı, başta İngiltere olmak üzere bazı ülkelerle diplomatik ilişkiler yeniden kuruldu. Kaddafi’nin 13 Ağustos 2003’te BM’de, terör saldırısı sonucunda hayatını kaybedenlerin ailelerine verilmek üzere 2,7 milyar dolar tutarındaki tazminatı ödemeyi kabul eden bir anlaşma imzalaması ve elindeki kitle imha silahları ve uzun menzilli füze programlarını ortadan kaldıracığını beyan etmesiyle son noktaya gelindi, 2004 yılında mağdur ailelere yapılan 4 milyon Dolarlık ilk ödemenin ardından BM tarafından 1992 ve 1993 yıllarında getirilen yaptırımlar tamamen kaldırıldı.¹²

Kaddafi, bu olaydan sonra uluslararası sistemle entegre olamadı ve aynı zamanda onda bazı zihinsel sorunlar yaşadığına dair belirtiler oluştu. ABD, Kaddafi’ye karşı daha etkin mücadele fırsatını ise 2011’deki Arap Baharı ile yakaladı.

Arap Baharı, Tunus ve Mısır’daki olayların etkisiyle Şubat 2011’de Libya’ya yansdı; olaylar, Libya’da 17 Şubat Devrimi adı altında başladı. Sokak gösterileri ile başlayan etkinlikler Kaddafi yönetiminin sert tavrı ve kontrolsüz güçlerin araya girmesiyle silahlı çatışmaya döndü. Bununla birlikte Batılı ülkeler, Libya’da denetimleri dışında bir dönüşümün yaşanmasından endişe edip harekete geçti. Takvimler henüz 26 Şubat’ı gösterirken BMGK toplandı ve 1970 Sayılı Kararla Kaddafi’nin sivilleri öldürdüğü gerekçesiyle Kaddafi’ye karşı yaptırım kararı aldı.¹³ 17 Mart’ta ise 1973 Sayılı Kararla, “sivilleri koruma” iddiasıyla Libya’yı uçuşa yasak bölge ilan etti ve bunun yanında Libya’ya havadan müdahalenin yolunu açtı.¹⁴

Bunun üzerine devreye giren NATO, Türkiye’nin içinde yer almadığı ve Fransa’nın büyük gücünü oluşturduğu bir hava harekâtı başlattı. NATO’nun hava harekâtıyla birlikte süreç tamamen Kaddafi’nin aleyhine döndü. Fransız uçakları, Kaddafi’nin evini bombalayıp bir oğlu ve iki torununu öldürdü.

¹² Gürkan Doğan ve Bülent Durgun, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2012/1, Sayı:15, ss. 61-90.

¹³ <https://www.theguardian.com/world/2011/mar/17/un-security-council-resolution> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

¹⁴ http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973%20%282011%29 Erişim Tarihi: 28.11.2018.

Arap Baharı'nın yaşandığı Mısır'da Hüsnü Mübarek cezaevine alınarak, Yemen ve Tunus diktatörlerinin Suudi Arabistan'a sığınmaları sağlanarak, Suriye diktatörünün ise yerinde kalmasını sağlayacak denklemler oluşturarak liderlerin öldürülmesinin önüne geçildiği hâlde Kaddafi aynı imkândan yararlandırılmadı.

Ayaklanmanın merkezi olan Bingazi'de kurulan Libya Ulusal Konseyi, Mart ayının son haftasında Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy 'nin himayesi altında, geçici bir hükümet kurdu. Hükümetin başına Muhammed Cebril getirildi.¹⁵

Mayıs 2011'de Uluslararası Ceza Mahkemesi Savcısı Luis Moreno-Ocampo, Kaddafi, oğlu Seyfülislam ve istihbarat başkanı Abdullah es-Sunnusî hakkında tutuklama emri çıkardı. Savcı, Kaddafi'nin sivillere karşı 'yaygın ve sistematik saldırıdan' sorumlu olduğunu söyledi. İddialara göre Kaddafi, henüz isyan başlamadan iktidarı devretmek için hazırlanmış ama buna fırsat verilmemişti.¹⁶ Kaddafi, 20 Ekim'de Sirte'de ele geçirildi ve teslim edildiği göstericiler tarafından linç edilerek öldürüldü.¹⁷

Libya'da MGK'nin 54 farklı yapının temsilcilerinden oluştuğu düşünüldüğünde milli birliği sağlamanın ne kadar zor olduğu anlaşılabilir. Hükümet görüşmeleri ile birlikte ülkede milli birliği sağlamanın zorlukları daha da belirginleşti. Libya, İtalyan istilası sürecinde Senusî hareketinin ülke genelindeki faaliyetleri sayesinde kabileci zihniyetin menfi etkilerinden korunup milli birliğini bulabilmişti. Senusî hareketi, ülkenin bağımsızlaşması sürecinde ve krallık yıllarında etkinliğini kısmen yitirdi. 1969'da iktidara gelen Kaddafi ve arkadaşları, İslam'ı da sosyalizmi de biz temsil ediyoruz, biz hem kabileyiz hem modern dünyanın bir parçasıyız iddiasıyla ama gerçekte ulusalcı sosyalist anlayış üzerinde ulusal bir dönüşüm gerçekleştirip ulusal birliği modern bir kimlik üzerinde bulmaya çalıştılar. Buna karşı başta İhvan-ı Müslimin olmak üzere bütün İslamî Hareketlere karşı, Abdünnasır, Habib Burgiba, Hafız Esad, Ali Abullah Salih ve Saddam Hüseyin gibi ulusalcı sosyalist Arap liderleriyle aynı yaklaşımı hatta daha da sert bir yaklaşımı benimsediler. Kaddafi, Kral İdris devrinde faaliyetlerine izin verilen İhvan-ı Müslimin'in Libya'da açıkça örgütlenmesine izin vermedi. Hizbüt't-Tahrir gibi hareketlere karşı da aynı tutumu sergiledi. Buna rağmen İhvan-ı Müslimin, el-Cem'atü'-Şebbabiye (Gençlik Cemaati)" adı altında örgütlenebildi ve kendi mensuplarının yanında kendisini ülkede iktidara layık bulan diğer unsurlarla birlikte milli birliği sağlayabilecek tek grup olarak öne çıktı. Ne var ki uluslararası sistem, İhvan-ı Müslimin'in hiçbir ülkede tek başına iktidar olup Arap Baharı'nın İhvan-ı Müslimin iktidarlarının önünü açmasını istemiyordu. Bundan dolayı uluslararası sistem, başta Kaddafi döneminin küskün ve elde edilmiş ulusalcı subayları olmak üzere farklı kişi ve grupları İhvan-ı Müslimin'in öncülüğündeki bir iktidarın önüne geçirmeye çalıştı.

Kaddafi'nin bertaraf edilmesinden sonra Sarkozy'nin himayesindeki konsey hükümetinin ardından 23 Kasım'da Abdürrahim el-Kib, anayasayı hazırlamak ve ülkeyi demokratik seçimlere götürmekle görevli geçici hükümet kurma görevini üstlendi. Yeni hükümette savunma bakanlığı Kaddafi'nin oğlu Seyfülislam Kaddafi'yi yakalayan Zintanlı Usame el-Cuveyl'ye verildi. İçişleri Bakanlığı da bizzat Muammer Kaddafi'yi yakalayan

¹⁵ https://www.ntv.com.tr/dunya/libyada-muhafifler-gecici-hukumet-kurdu,87qsxoHPSEeSZy8HK7_mLw Erişim Tarihi: 28.11.2018.

¹⁶ https://www.bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2011/10/111020_profile_gaddafi.shtml Erişim Tarihi: 28.11.2018.

¹⁷ https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/10/111020_gaddafi_latest Erişim Tarihi: 28.11.2018.

savaşçılarının liderlerinden Fevzi Abdelal'a verildi. Kabinede petrol bakanlığı ise İtalyan petrol şirketi ENI'nin eski yönetim kurulu başkanı Abdürrahim Binyizze'ye verildi.¹⁸

Libya'da ilk seçimler 7 Temmuz'da yapılabildi ve son 48 yıldaki ilk serbest seçimde öne çıkanlar, daha önce Sarkozy'nin himayesinde başbakanlığa seçilen ama sonra görevi el-Kib'e bırakan Muhammed Cibril başkanlığındaki 60 küçük partiden oluşan liberal koalisyon oldu. Seçimin diğer galipleri bağımsızlar olurken İhvan-ı Müslimin'in Adalet ve İnşa Partisi, kendisine yakın bağımsızlarla birlikte önemli bir güç olduğunu göstermekle birlikte beklenenden düşük oy aldı.¹⁹ Oluşan Meclis denklemi, Libya'da dış müdahalelere açık bir seçimin nasıl ülkeyi selamete götürmeyeceğini gösteriyordu.

Seçimden sonra yapılan uzun görüşmelerin ardından 10 Ağustos'ta, 200 üyeli Meclisin başkanlığına Muhammed el-Migerif seçildi. Milli Cephe Partisi lideri olan Migerif, ılımlı İslamcı bir siyasetçi olarak biliniyordu. 12 Eylül'e sarkan hükümet görüşmelerinin ardından taraflar, yine tercihlerini İslamî bir şahsiyetten yana koydu ve Cibril'e karşı Mustafa Ebu Şakur'u Libya'nın ilk seçilmiş başbakanı olarak tercih etti. Ne var ki dış güçler araya girdi ve Şakur'un kurduğu kabine iki kez Meclis'ten geri döndü, ardından hükümet kurma görevi Cibril'in partisinden eski diplomat Ali Zeydan'a verildi.²⁰

Bu netice uluslararası güçlerin, Libya'da asla İslamî ağırlıklı bir hükümet istemedikleri, dolayısıyla Libya'nın laik kalmasını çıkarlarına daha uygun bulduklarını açıkça ortaya koydu.

Bu sırada dört önemli gelişme görüldü:

1. 17 Şubat Devrimi sırasında Libya'ya dönen General Hafter'in genelkurmay başkanı olma isteği hükümet ve Meclis'teki İslamî kesimlerin çabalarıyla engellenince Hafter, eski subayları etrafında toplayarak Libya Milli Ordusu diye bir silahlı güç kurdu.
2. İslamîleşme sürecinin uzamasıyla, daha önce Afganistan ve Çeçenistan gibi İslam coğrafyalarında savaşmış ve el-Kaide ile ilişkisi olduğu düşünülen şahsiyetler, Libya'ya dönme imkânı buldular. Bu gençler, sürecin uzamasını ve NATO kuvvetleri çerçevesinde Fransız uçaklarının yaptığı tahribatı öne sürerek Libya'nın ancak silahlı bir mücadele ile İslamîleşeceğini ifade ettiler ve ilk eylemlerine başladılar. Libya'da iç savaş devrimle bitmedi, aksine kızıştı.
3. Kaddafi döneminin silahlarının esrarengiz bir şekilde kaybolduğu ve silahların iç savaştan yana olan grupların eline geçtiği duyuruldu.²¹
4. İsraili yapımcı Sam Bacile'nin Hz. Peygamber'le ilgili filmine öfke olarak düzenlendiği ifade edilen bir eylemle, ABD'nin Bingazi Büyükelçisi Christopher Stevens ve diğer üç elçilik yetkilisi öldürüldü.²² Bu vakayla birlikte ABD, Libya meselesini bir tür ikinci 11 Eylül 2001 (11/9) vakasına dönüştürdü. Libya'daki gelişmelere karşı ABD kamuoyu daha hassaslaştı.

¹⁸ https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/11/111123_libya_interim Erişim Tarihi: 28.11.2018.

¹⁹ <http://www.aljazeera.com.tr/haber/libyada-liberaller-fark-atti> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

²⁰ <http://www.aljazeera.com.tr/haber/kaddafinin-ardindan-libya> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

²¹ <http://www.aljazeera.com.tr/haber/kaddafinin-ardindan-libya> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

²² <https://www.ntv.com.tr/dunya/abdinin-libya-buyukelcisi-olduruldu,4dZRUsVblkOQNZllrCccZw> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

3 Temmuz 2013'te Mısır'da Muhammed Mursi'nin devrilerek İhvan-ı Müslimin iktidarına son verilmesi Libya'nın geleceğini de etkiledi. Libya, istikrarsızlık içinde kaldı. Mart 2014'ten Mayıs 2014'de kadar Libya'da üç ayrı başbakan görev yapmak durumunda kaldı.

14 Şubat 2014 Cuma günü dünya basınında "Libya'da, Tümgeneral Halife Hafter'ın, MGK'yi feshettiği ve Libya Askeri Geçiş Konseyi ilan ettiği" yönünde haberler yer aldı. Başbakan Ali Zeydan, Hafter'in çıkışını isyan olarak nitelediye de onun hükümete karşı faaliyetlerinin önüne geçmedi, 18 Şubat'ta Zintan'daki bazı milis gruplar, Hafter'le işbirliği içinde Meclis'i kendisini feshetmeye çağırdı.²³

Hafter, 16 Mayıs 2014'te Trablus ve Bingazi'de hükümete karşı saldırıya geçti. Operasyonları için "Libya'nın Onuru" adını kullanan ve ABD-Mısır-Suudi Arabistan-BAE ittifakının tam desteğini kazanan Hafter, Libya Hükümetini terörü desteklemekle suçladı, Libya sorununun çözümünde İhvan-ı Müslimin'in denklem dışında bırakılması çağrısı yaptı. Kaddafi döneminden kalma çok sayıda üst düzey yetkili de Hafter'in yanında yer aldı.²⁴ Hafter, hareketinin Ensaru'ş-Şeria grubuna karşı olduğunu vurguladı, bu gruba karşıtlık üzerinden bütün İslamî yapıları hedef alırken Libya halkının bir kısmı ile birlikte uluslararası güçlerin de desteğini kazandı. Açıkça, DEAŞ'le ilişkili bir grup üzerinden müdahale ortamı hazırlandı ve kısmen başarı da elde edildi. 19 Mayıs'ta Tobruk'taki Libya ordusu güçleri Hafter'e katıldı, bunu Başbakan Ali Zeydan'ın da Hafter safına geçmesi izledi.²⁵

25 Haziran 2014'te yapılan seçimlerde katılım sadece yüzde 18 olarak gerçekleşti. Seçim sonuçları muğlâk kaldı. Buna rağmen, uluslararası sistem, tam olarak uzlaşmadığı eski Meclis'in sonuçlar kesinleşince ya da yeniden seçim yapılınca kadar çalışmasını kabul etmedi. Ağustos ayında, Zintan Tugayları olarak adlandırılan ve içinde el-Ka'ka ve es-Savaik gruplarını barındıran İslamî yönetim karşıtı militanlar, İslamî yönetimden yana olan Mısırata'yı merkez edinen güçlere saldırdılar. Saldırgan grubun belkemiğini Kaddafi'nin eski askerleri oluşturuyordu. Ama uluslararası sistem, meşru hükümete karşı saldırıları durduracağına muğlâk ifadeler kullanarak İslamî yönetim yanlısı güçlere karşı saldırıları teşvik etti. BMGK'nin Libya'da "derhâl ateşkes" ilan edilmesi yönündeki çağrısından bir gün sonra Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande, bir şey yapılmazsa "terörün Libya dışına yayılacağını" söyleyerek uluslararası sistemin dikkatini Libya'ya çekti, buna rağmen çatışmalar devam etti.²⁶ Hafter, Trablus ve çevresine hakim olamadıysa da ülkenin petrol kaynaklarının tamamını ele geçirdi. Bu arada sözde seçilmiş milletvekilleri, Anayasa'yı ihlal ederek Libya Milli Genel Kongresi'nden (MGK) görevi devralmadan Hafter'in hakimiyeti altına giren Tobruk'ta "Temsilciler Meclisi" (TM) olarak göreve başladı. Bunun üzerine Libya MGK, göreve devam kararı aldı ve Ahmed el-Hasi'yi başbakan olarak atadı. Libya Yüksek Mahkemesi de 6 Kasım 2014 tarihinde TM aleyhine karar alarak TM'nin aldığı bütün kararların geçersiz olduğunu ilan etti. Bunun üzerine BM, MGK'yi muhatap aldı.²⁷

TM ise Abdullah el-Sinî'yi (Tanî) başbakan seçerek Trablus Hükümetine karşı bir hükümet kurdu. Sinî, henüz 8 Ekim 2014'te Mısır'ı ziyaret ederek Libya'daki darbe girişimi

²³ SETA, s. 12

²⁴ https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/05/140521_libya_hukumet Erişim Tarihi: 28.11.2018.

²⁵ SETA, s. 13.

²⁶ https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/08/140828_fransa_libya_cagri Erişim Tarihi: 28.11.2018.

²⁷ SETA, s. 16-17.

ile Mısır diktatörlüğü arasındaki ilişkiyi ortaya koydu. Sini, Şubat 2015'te yaptığı açıklamada "Türkiye'nin buradaki çıkarları her şekilde hedefte olacak. Türk şirketleri ve ticari sözleşmelerine bakacağız ve gerektiği gibi sonlandıracağız. Türklerin geri kalan hakları da varsa onlara vereceğiz. Söz konusu anlaşmalarda ayrıcalıklar varsa çekeceğiz ve bu ayrıcalıkları bizim yanımızda duran ülkelerin şirketlerine vereceğiz. Çünkü zor zamanlarda yanımızda duran ülkeler burada en büyük çıkarı hak ediyor. Biz Türkiye'ye düşmanlık sergilemeyeceğiz fakat tüm ilişkilerimizi keseceğiz. Sonuçta biz meşru bir devletiz ve kimse bizim verebileceğimiz bir karara karışamaz." sözleriyle Türkiye'yi hedef aldı.²⁸ Sinî'nin sözlerine karşılık, Türkiye'nin Libya özel temsilcisi olarak atadığı eski bakan Emrullah İşler, 22 Ekim'de başkent Trablus'ta el-Hasi ile görüştü. İşler'in, el-Hasi'nin bir ülke adına kabul ettiği ilk temsilci olması,²⁹ Türkiye'nin Trablus hükümetine verdiği desteği gösteriyordu. Uluslararası sistemin desteğini kazanan Sinî, 24 Ağustos 2015'te yaptığı açıklamada Türkiye ve Katar'ın ülkesine siyasal İslam dayatmaya çalıştığını söyledi.³⁰

Libya'nın bu çok yapılı durumu içinde, gruplar arası çatışmalar devam etti ve kimi petrol kuyuları kapandı. Libya'nın NATO operasyonu öncesi günlük 1,6 milyon varil olan petrol üretimi bazı petrol kuyularının kapanmasıyla günlük 400 bin varile kadar düştü. Uluslararası güçler, çatışmalardan Libya'nın petrol kuyularının ve dolayısıyla ihracatının zarar görebileceği ve şiddetin tüm Afrika'ya yayılma ihtimali karşısında tarafları bir araya getirmeye çalıştılar. Bu çerçevede Mart 2015'te Fas'ın başkenti Rabat'ta taraflar BM'nin gözetimi altında bir araya getirilmeye çalışıldı. Görüşmelerde Trablus hükümeti, Hafter'in Bingazi saldırılarıyla savaş suçlusu durumuna düştüğünü, dolayısıyla görüşmelerden uzak tutulup yargılanması gerektiğini ifade ettiler.³¹ Ne var ki Trablus hükümetinin bu talepleri karşılanmadığı gibi söz konusu güçler, Libya petrolünden pay almak ve Libya'nın İslamî bir yönetime kavuşmasını engellemek için Hafter'le çalışmayı sürdürdüler.

Fas'taki görüşmeler, Mayıs ayında Cenevre'ye taşındı, oradan tekrar Fas'a dönüldü.³² Trablus hükümetinin ısrarıyla Hafter'in uzak tutulduğu ve Tobruk'taki yapının TM Başkanı Akile Salih tarafından temsil edildiği görüşmelerde nihayet 9 Ekim'de sonuç alınabildi. BM, Libya Özel Temsilcisi Bernardino Leon, Trablus'tan Faiz Sarrac'ın Ulusal Birlik Hükümeti Başkanı, Meclis Başkanı olarak da Abdurrahman Suvayhili'nin belirlendiğini bildirdi. Yine anlaşmaya göre bir yıl sürmesi beklenen geçiş sürecinde Tobruk'taki TM asıl yasama organı olarak kabul edilirken Trablus'taki meclis üyelerinin ağırlıklı olarak temsil edileceği bir "Yüksek Devlet Konseyi (YDK)" kurulacaktı.³³

Libya'daki mevcut durum hâlâ uluslararası sistem açısından Fas'taki bu anlaşma esas alınarak işlemektedir. Anlaşma doğrultusunda Libya Başbakanlığını Fayiz es-Serrac

²⁸ <http://www.aljazeera.com.tr/haber/tobruk-yine-turkiyeyi-sucladi> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

²⁹ https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/10/141022_turkiye_libya_emrullah_isler Erişim Tarihi: 28.11.2018.

³⁰ https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/08/150827_libya_siyasal_islam Erişim Tarihi: 28.11.2018.

³¹ <https://www.reuters.com/article/us-libya-security/libyan-factions-hold-peace-talks-in-morocco-idUSKBN0M126X20150305> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

³² <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/libyadaki-uzlasi-gorusmelerinde-ilerleme-saglandi/13874> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

³³ <https://www.trthaber.com/haber/dunya/fastaki-libya-uzlasi-gorusmeleri-207978.html> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

yapmakta; kurulan YDK'ye Abdurrahman Suvayhili başkanlık etmektedir. Türkiye'nin de resmen tanıdığı Tobruk'taki TM başkanlığını ise Akile Salih yapmaktadır.

Türkiye ile Suvayhili arasında sıklıkla görüşmeler yapılırken Akile Salih ile Türkiye arasında bir ilişki bulunmamaktadır.

MGK'nin yerini alan YDK, 29 Mayıs'taki Fransa toplantısına 2015 yılının sonunda Fas'ın Suheyraat kentinde varılan Libya siyasi anlaşmasına göre siyasi sürece geçiş için anayasa referandumu yapılmadan önce seçimlerin düzenlenmemesi; sivil devlete geçilmesi, asker ve polis teşkilatlarının sivil otorite altında çalışmaları, Derne'deki çatışmaya derhâl son verilerek kuşatmanın kaldırılması koşulları ile katıldı. YDK, toplantıya mevcut başkanı Halid el-Mısrî ile katılırken Tobruk'tan hem Hafter'in temsilcileri hem TM Başkanı Akile Salih ayrı iki güç gibi katıldılar.³⁴ Milis güçlerin katılmayı reddettiği uluslararası görüşmelerde Hafter'in ağırlığı artırılarak Libya tahakküm altına alınmaya çalışılıyor. Nitekim Hafter yanlısı yayın yapan Suudi Arabistan'ın Şarkul Avsat gazetesine göre YDK, Hafter güçlerinin memnuniyetle karşıladığı bir değişime doğru gidiyor.³⁵ Bu değişime, Libya ordusunun Mısır'da yetiştirilmesi yönündeki girişimlerin uygulanması da³⁶ eklenirse Libya Mısır'dan farksız bir duruma düşecektir.

Libya'daki denklemi karmaşıklaştıran güneydeki kabileler ve milis güçlerin yanında Milli Uzlaşma Hükümeti üyeleri 30 Mart 2016'da Trablus'a döndüklerinde görevine son verilen Başbakan Halife Guveyl'in es-Serrac'la anlaşamaması üzerine 15 Ekim 2016'da yeniden hükümet kurmasıdır.³⁷ AB ülkeleri girişi yasaklanan Guveyl, hâlâ Mısırda'da bulunmakta ve YDK'ye bağlı görünse de uzlaşmazlığını sürdürmektedir.

Türkiye, Katar ve Sudan'la ittifak içinde ABD-Suudi Arabistan-Mısır-BAE ittifakına karşı İhvan-ı Müslimin'e yakın siyasetçileri destekleyerek Libya siyasetinde ağırlığını korumaya çalışıyor. İtalya'daki görüşmelerden hemen önce 5-6 Kasım'da Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar, Genelkurmay Başkanı Yaşar Güler, Özel Temsilci Emrullah İşler Trablus'ta temaslarda bulunup Serrac'ın yanı sıra İhvan-ı Müslimin mensubu Halid el-Meşri ve İçişleri Bakanı Fethi Ali Başağa ile de görüştüler.

9 Kasım'da ise Serrac, Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı Muhammed Siyala, Merkez Bankası Başkanı Sıddık Kebir, Sağlık Bakan Vekili Muhammed Heysem'le birlikte İstanbul'a gelip Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile görüştüler. Ziyarete, Libya'nın yeniden inşası, Türk firmalarının Libya'ya dönüşü gibi konular görüldü. Vize muafiyeti talebine kısmen olumlu yanıt veren Türkiye, 11 Kasım'da 12 yaşından küçük 65 yaşından büyük Libyalılara vize uygulamasını kaldırdı.

³⁴ <https://turk-archive.aawsat.com/2018/05/article55403012/libyali-gruplar-pariste-toplaniyor/> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

³⁵ <https://turk-archive.aawsat.com/2018/10/article55443321/trablusta-kaos-surerken-libya-devlet-yuksek-konseyi-yeniden-yapilaniyor/> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

³⁶ <https://t24.com.tr/yazarlar/hasan-servet-oktem/libya-uzerinden-fransa-italya-rekabeti,20876> ; Hafter'e bağlı güçlerin Mısır'da yetiştirildiği biliniyor, yapılmak istenen Milli Uzlaşma Hükümeti birliklerinin de Mısır'da yetiştirilerek Libya ordusunda Mısırvari bir birliğin sağlanmasıdır ancak bu yöndeki görüşmeler henüz tamamlanmış değildir, <https://turk-archive.aawsat.com/2018/10/article55443951/libya-ordusunun-birlestirilmesi-icin-kahirede-muzakereler-suruyor/> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

³⁷ <https://www.trthaber.com/haber/dunya/trablusda-ulusal-kurtulus-hukumeti-yeniden-gorevde-277126.html> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

Trablus-İstanbul arasındaki bu trafiğe karşın Hafter de Rus desteğini garantilemek için 7 Kasım'da Moskova'ya gidip Savunma Bakanı Sergey Şoygu ve Genelkurmay Başkanı Valery Gerasimov ile görüştü.³⁸

Ülkenin batı kıyısında Trablus hükümeti milis güçleri henüz tam kontrol altına alabilmiş değildir. Nitekim Ağustos ayı sonu ve Eylül ayı boyunca Trablus'ta milis grupları arasında şiddetli çatışmalar oldu ve kanlı çatışmalara cezaevlerinden salınan mahkûmların katıldığı da iddia edildi. Çatışmada ölü sayısı yüzlerle ifade edildi.³⁹

17 Kasım'da BMGK, İngiltere ve Fransa'nın girişimiyle, 17 Şubat Devrimi'nin önemli komutanlarından ve BM'nin Libya'da üstlendiği inisiyatife karşı olan el-Samood Tugayları komutanı Salih Badi hakkında, Trablus'taki çatışmalarda payı olduğu gerekçesiyle yaptırım kararı aldı,⁴⁰ karar Mırsata halkının temsilcileri tarafından protesto edildi.⁴¹

Ülkenin doğu kesiminde de Hafter güçleri sahaya tam hâkim değil, 25 Kasım'da ise Bingazi'de Ensar el-Şeria militanları ile Hafter güçleri arasında çıkan çatışmada çok sayıda kişi hayatını kaybetti.⁴²

Libya sorununun bu çok taraflılığı içinde, 29 Mayıs'ta Mısrî, Hafter ve Akile Salih 10 Aralık 2018'de seçim yapma konusunda anlaşmış olmalarına rağmen seçimlerin söz konusu tarihte yapılamayacağı kesinleşmiş görünüyor. Zira Sarrac'ın Milli Mutabakat Hükümeti aradan geçen süreye rağmen hâlâ hiçbir şekilde Tobruk'taki TM tarafından onaylanmış değildir. 2019'un ilk aylarında yapılması beklenen Libya Ulusal Konferansı'ndan da şu an için nasıl bir sonuç alınacağı belirsiz görünüyor.⁴³

Bu soncun belirsizliği, Libya sorununda birbirini denklem dışı bırakmak isteyen aktör sayısını artırıyor; İtalya gibi zayıflayan AB sonrasında izleyeceği politikayı belirlemek isteyen eski bir Libya işgalcisi Libya üzerine bir konferans düzenleme noktasına taşıyor. Ama sadece İtalya veya Fransa değil, bölgenin bütün ülkeleri, Libya sorunuyla bir şekilde ilgilidirler. Zayıf ekonomisi ve oturmayan devlet sistemiyle geleceği belirsiz Yunanistan dahi kara sularını yeniden düzenleme çerçevesinde Libya sorunuyla ilgileniyor, çıkarları ile Libya'nın geleceği arasındaki ilişkiyi haritalara döküyor. Nitekim, Milli Savunma Bakanı Akar ve beraberindeki heyetin 11 Kasım'daki Libya ziyaretinde böyle bir haritanın da masaya konduğu iddia ediliyor. İlgili haberlere göre, Yunanistan Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) ilanını ve Deniz Yetki Alanı anlaşmalarını, ana karasını değil Girit adasını baz alarak uygulamak istiyor ki bu da Libya'nın deniz sahasını sınırlandırıyor.⁴⁴

³⁸ <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2018/11/turkey-libya-why-ankara-withdrew-palermo-conference.html#ixzz5XtGQs8fj> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

³⁹ <https://www.bbc.com/news/world-africa-45392172>; <https://www.aljazeera.com/news/2018/09/death-toll-clashes-libya-tripoli-climbs-96-180922055943227.html>; <https://www.reuters.com/article/us-libya-security/tripoli-clashes-leave-115-dead-383-injured-health-ministry-idUSKCN1M30PO> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

⁴⁰ <https://www.libyaobserver.ly/news/un-security-council-sanctions-salah-badi> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

⁴¹ <https://www.libyaobserver.ly/news/misurata-denounces-un-sanctions-commander-al-samoud-brigade> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

⁴² <https://www.bbc.com/news/av/world-middle-east-25093409/libya-unrest-deadly-clashes-on-benghazi-streets> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

⁴³ <https://www.trthaber.com/haber/dunya/libyada-secimler-2019-ilkbaharina-kaldi-393123.html> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

⁴⁴ <https://www.yenisafak.com/gundem/libyada-bu-harita-acildi-3408025> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

Kaddafi sonrası Libya'nın bu şekilde bir paylaşım konusu olması, Libya konusunun İslam âlemi bağlamında bütün unsurları ile yeniden değerlendirilmesini gerektiriyor.

SONUÇ

Kaddafi'nin kırk yıllık iktidarı boyunca Libya'da İslamî kimlik yerine Libya'ya özgü bir ulusal sosyalist kimlik üreterek milli birliği sağlama çalışması başarısız olmuştur. Ulusalçı sosyalizm, Libya'da kabileciliği bitirmediği gibi devlet destekli sekülerizm, klasik kabile yapısı ve İslamî gruplara sahip ülkeye yeni bir yapı eklemiş, ülkenin bütünlüğüne daha da zarar vermiştir.

Libya, Yemen'de olduğu gibi kabile ayrımcılığından kurtulamamış, İhvan-ı Müslimin'e karşı sert önlemlerin alındığı Suriye'de olduğu gibi uç yapıların oluşup büyüdüğü bir ortama dönüşmüştür.

Bu bölünmüşlük ve uçlaşma içinde Libya sorununa çözüm bulmanın seçenekleri azalmaktadır ya da azaltılmaktadır. Bu durum, Libya'yı dört parçaya bölünme tehlikesiyle karşı karşıya bırakmaktadır.

Libya'da bölünmenin önüne geçebilecek tek yapı, toplumun ezici çoğunluğunu bir araya getirebilecek ve tarihsel süreç içinde Senusî tarikatının yerini almış İslamî yapılarıdır. Ancak uluslararası sistem, Libya'nın anti-empyralist bir İslamî yaklaşım karşısında laik kalmasını çıkarına daha uygun bulmakta, Suudi, Mısır ve BAE bağlantılarını Libya'nın seküler kalması için kullanmaktadır. General Halife Hafter'in Libya denklemine ortaya çıkması bu bağlamda olmuştur. Hafter, Libya petrollerinin neredeyse tamamını kontrol altına almış ve Batılı şirketlere bırakmıştır. Buna karşılık Batı, Hafter'e alanını genişletme imkânı vermiş; onu Libya'nın lideri gibi öne sürmüştür.

Bununla birlikte Batı'nın Hafter liderliğindeki bir Libya'nın birliğini koruyacağına yardımcı olacağı da kuşkuludur. Zira Libya, dünyanın en büyük petrol üreticileri arasındadır. Güney Akdeniz'in en önemli limanlarının büyük bölümüne sahiptir ve eski dünyanın insansız en geniş toprakları üzerinde kuruludur. Öte yandan Batı, tarih boyunca Libya'ya ilgi duymuş; Güney Akdeniz'deki eski Bizans sahası olarak Libya'yı kendisine ait bilmiştir. Bu yönüyle Libya, Suriye ile benzer durumdadır.

Uluslararası sistemin Libya'nın laik kalmasını bir strateji olarak benimsediği açık olmasına rağmen Libya'nın bütünlüğünü korumak istediği açık değildir. Aksine Libya'daki taraflardan yararlanarak daha da bölünmüş bir Afrika oluşturma emellerinin bulunduğu dair işaretler görülmektedir. Buna karşı, bölünmüş bir Libya değil, aksine bütünleşmiş bir Kuzey Afrika, İslam dünyasının lehine olacaktır. Zira Mısır'ın büyük nüfusuna karşı petrol yatakları sınırlıdır, Libya'nın ise büyük petrol yataklarına karşı nüfusu sınırlıdır. Sudan ise geniş tarım arazilerine rağmen bu toprakları işletme kültür ve varlığından yoksundur. Bu ülkelerin

bütünleşmesi ve Tunus'un da bu birliği katılması durumunda ortaya imkânları bulmuş, güçlü, sorun çözebilen ve dünyanın geleceğinde söz sahibi bir İslam devleti çıkacaktır.

Emperyalist güçler, geçmişte büyük devletlerin oluşmasını engellemek için etnik ve bölgesel ayrılıkları kullandıkları gibi İslam dünyasının içinde bulunduğu ağır durum karşısında oluşması kolaylaşan uç yapılardan da yararlanmak istemektedir. Ne yazık ki bu yapıların faaliyetleri, Libya'da emperyalist güçlerin müdahalesi için kolaylaştırıcı bir rol oynamıştır. Söz konusu güçler, o yapıların faaliyetleri ile oluşan ortama müdahale etmek için İslam dünyasının diğer kesimlerinde olduğu gibi Libya'da ulusalcı sosyalist/seküler (eski) sivil ve askeri bürokrasiyi müttefik edinmişlerdir. Mısır-Suudi Arabistan ve BAE'nin imkânları ile oluşup süren bu ittifak, Libya'nın bütün ya da parçalı olarak sömürgeleşmesi için çalışmakta, İhvan-ı Müslimin önderliğindeki güçler bunun karşısında yer almaktadır.

Bu tablo içinde Libya sorununun çözümü, Yemen, Suriye, Mısır, Irak sorunlarının çözümüne bağlıdır. Söz konusu ülkelerin özgürleşip ittifak kurması, Libya'nın sorunlarını aşip hürriyetine kavuşması için büyük öneme sahiptir.